

GILLES DELEUZE (1925-1995)

XABIER APAOLAZA

Parisen larunbat batez, ezere z arn bila edo, auskalo, leihotik kanpoaldera ihes betean, saltoka, dantz an, bere buruaz beste egin zuen Gilles Deleuze filosofoak (1925/1/18 - 1995/11/4).

BAI FILOSOFIARI

Filosofia mildo ofizialetik zein talde filosofiko ezagunetatik urrun kokatu arren bere burua, itzal handiko pentsalaria izan zen Deleuze. Frantses intelektualen artean eta, batik bat, 1968ko iraultzaren ondorengo belaunaldian eragin handia izan zuen. Filosofo honen lana zabala eta mardula izan da za-

lantza izpirik gabe, eta ezaugarrien artean aipagarria da nola, filosofia klasikoaren kontra, etengabe ekin zion sistema bilatzeari; hain zuzen, sistema irekia eta berria aurkitu nahi zuen. Nietzscheren ondoren eta ondorioz, gaitzak jota omen zegoen filosofia-lanetan gogotik aritu zen; izan ere, azken urteotan Europako filosofiaren pentsamoldeak, frantsesa barne, «modernitatearen krisialdia» dela-eta kolokan jarri izan badira ere, Deleuzek ez zuen onartzen filosofiaren heriotza.

EZ MODERNITATEARI

Filosofiaren ikusmoldetik, modernitateak alde batera utziarik zituen Egia, Ongi absolutua edo Gaitza berreskuratuko ditu eta Egia-aren, Ongi-aren, Gaitzaren ezagutze-posibilitatearen baldintzak aztertzeraz mugatuko du hausnarketa. Honen eskutik, XVIII. mendeaz geroztik eta Ilustrazioaren pentsamenduari jarraituz, jakitea, boterea, subjektua eta legegilea bat datoz, eta filosofia hauei lotua dugu. Hemendik ateratzen ziren egitasmoen eraikitzaileek uste zuten, gizakiaren eta gizartearen askatze-bilakaeran, arrazoiak zuzendu behar zituela politika, ekonomia eta gizarteak. Marx-ek uste zuen, kapitalismoaren garapena aztertuz, burgesen egitasmo askatzailea utopia menperatzaile zela. Hala ere, Marxek onartzen zuen filosofia (filosofia marxista, alegia) gauza zela historia ulertzeko eta bide aurrerakoitik berrera bideratzeko.

Egitasmo hauek guztiak zalantzan jarriko dira XIX. mendearen bukaeran eta orobat XX. mendean zehar, esate baterako, Nietzscheren pentsamenduan, Max Weber-enean eta Franckfurt-eko eskolan. Nietzschek, bere genealogiaren bidez, modernitatearen pentsamolde nagusiak —bereziki Arrazoiarenak— bertan behera utziko ditu. Bigarren gerratearen ondoren sortutako krisialdia areagotzen den bitartean, mendebaldeko gizartean eta honen kulturaren eragin handiko ikusmolde berriak sortuko dira zientzian, literaturan, artean, informatikan eta hauek guztiak berebiziko garrantzia izango dute gizartearen eraldaketa sakonean. Gaur egungo gizarte-aztertzaileen arabera (besteak beste, Alemaniako teoria kritikoaren pentsalariak,

Estatu Batuetako literaturgileak eta Frantziako post-estrukturalismoko pentsalariak), gizartearen oinarriak ez dira arrazoitasunean sustraitzen lortzearen arrakastan baizik.

Gilles Deleuze filosofoa post-estrukturalismoan kokatu izan da. Hau da, estrukturalismoak, egiturei nagusitasuna emanaz, jakite guztien gaitetik izan zitekeen jakite unibertsalaren ametsa eta, orobat, kontzientzia duen subjektu subirano eta kreaizailea baztertu zituen. Hala ere, azterketak eusten zion zeinuen zientziari. Izan ere, Saussurek sortutako zeinuen zientziaren eskutik, zientzia honen ereduak eta teknikan lur hartuz estrukturalistek uste zuten gizakien zientzia ere eredu horretan sustrai zitekeela. Nolabait oinarriaren ametsak irauten zuen. Aurrerantzean oinarriak izango dira itzaliko direnak.

ARRAZOI ETA OINARRIEN DESERAIKITZEA

Post-estrukturalismo frantsesak ikusmolde berriak ditu. Zentzugabetzat hartzen ditu Descartes-engandik, Ilustraziotik edo fenomenologiatik abiatu diren filosofiak, eta, honekin batera, «modernitatearen proiektu askatzaile» burgesa zein marxista. Aldi berean, zalantzan geldituko den lehen kategoria Arrazoiarena izango da. Izan ere, Kant-engandik sortutako egitasmoa, alegia, egia, errorea, erotasuna, gaizkia eta ongia, epaitzeko eta erabakitzeko, ahalguztidun den arrazoiak du gaitasuna; beraz, arrazoizko dogmatismoa eta formalismo zientifikoa ez dira onartzen. Humeren, Spinozaren eta Nietzscheren ildoari jarraituz, subjektuaren subiranotasuna zentzugabea da, eta Deleuzek, aipatutako filosofo hauen eragin handia izan du; Freud-en psikoanalisiak ere eragina izango du (hala ere, Freud-en asmoa modernitatearena izanik, bai arrazoiak bai subjektua indartzen dira). Gaur egungo pentsalarientzat — Foucault, Lacan, Baudrillard, Deleuze, Lyotard — subjektua ez da sorburua, eraikia izan den zerbait baizik. Gainera hizkuntza ren filosofiak, zentzuaren sortzailea izatea ukatzen dio subjektuari; subjektuaren intenzionalitatea hasi baino lehen hor daude esanahi linguistikoa duten sistemak, bizimoduak, hau

da, hizkuntzaren bidez adierazi izan diren pentsamoldeak. Modu honetan, historiaren filosofia, alegia, historiaren bilakaerak duen zentzua, desagertuko da. Historia onartuko da, baina orain, anabasaren edo aldez aurretik zentzua ezarrita duen historiaren kontra, beharbadako historia baieztatuko da. Foucault-en ikerketa genealogikoetan eta Deleuzek eta Guattarik *L'Anti-Œdipen* proposatzen duten historia unibertsalerako asmoetan horiek horrela azalduko dira.

Post-estrukturalismo frantsesean, beste eskoletan azaltzen ez diren berezitasunak nabarmentzen dira: botereari begira pentsamolde berria eta intelektualaren betekizun politiko-soziala. Sorrera, 1968ko maiatzaren ondoren koka daiteke. Honen arabera, filosofoak ez du ezeinen kontzientzia ordezkatu, ez da egiaren bozeramailea izango, ez herriarena eta ez partiduarena. «*Ekiten edo burrukatzen dutenek ez dute ordezkari, ez eta hauek omen duten kontzientziaren ordezkari izan nahi duen partiduak edo sindikatuak ere. Nork hitz egiten du eta nork dihardu? Taldea anitza da beti, nahiz eta hitz egiten duena edo ekiten duena pertsona bakarra izan. Geu, guztiok talde ttiki gara. Ia ez dago erre presentaziorik, ekintza besterik ez dugu, teoria-ekintza, praktika-ekintza txandakako edo sareetako harremanetan*»¹.

Botere orokortzailea azaldu arren, praktikan, boterea eguneroko bizitzaren inguruan antolatzen diren erakunde guztietan sartuko da. Boterearen kontrako erresistentzia berriz, gutxiengo diren talde politikoetatik, linguistikoetatik edo sexualetatik sortuko da; ez beste botere berri bat ezartzeko, baizik eta hierarkia eta botere-guneak deseraikitzeke.

DESEBERDINTASUNAREN FILOSOFIA

Deleuzek proiektu filosofiko propioa du. Ondorengo lerrootan Deleuzeren bi pentsamolde ekarriko ditugu gogora: *Différence et Répétition* (1968) eta *Logique du sens* (1969) garrantzi handiko argitalpenak dira. Deleuzek asmatutako eta taxututako oinarritzko kontzeptu eta ideia nagusiak azaltzen dira le-

hen aldi honetan. Gogotik saiatuko da presupostu gabeko pentsamendua asmatzen. Bigarren momentuan edo aldian berriz, Felix Guattarirekin batera idatzitako *L'Anti-Œdipe* (1972), *Rhizome* (1976) eta *Mille Plateaux* (1980), liburuak ditugu. *L'Anti-Œdipe* izeneko lanak berebiziko arrakasta izan zuen; honetan, Nietzscheari jarraituz, desira sortzailearen eremu iraultzaileak aztertuko ditu.

Lehen filosofoen idazlanetan eta ondorengoetan oinarrituz, Deleuzek uste du pentsatu behar dena pentsamendua bera dela, hain zuzen, pentsamenduan pentsatu ohi ez dena eta, horregatik, gizakiek munduarekiko duten ikuspegi baketsua eta lasaia, astinduko ditu. Gizarteak bere gain daramatzen garai-ko aztoramenduaren zama soziala eta intelektuala jasotzen ditu: 60ko hamarkadatik 80ko hamarkada bitartean Frantzia gertatutako gora-behera trinkoen lekuko izango da eta orduko gertakizunetara egokitua pentsamendua, nahiz eta gero eta isilago egon arazo politikoetan; hala ere, Deleuzeren errotiko pentsamendua ardatz filosofikotik neurtu behar da.

Filosofo honek, hasierako lanetan, filosofiaren historiako klasikoak ikertzen ditu, batik bat, Hume, Spinoza, Nietzsche, Bergson eta Kant. Ez du aztertzen filosofia historiaren ikupuntutik, baizik eta filosofoen pentsamendua «gertakizuntzat» harturik. Edozein filosofok ezkutuan ditu ez-pentsatutako arazoak. Klasikoek bultzatuko dute Deleuze ez-pentsatutakoari erantzunak ematera eta kontzeptu berriak lantzerako, ondorioz, pentsamendua bera bortxatzerako. Ikuspegi filosofiko honetatik abiatuz Deleuzek klasikoengan zenbait gabezia eta menpekotasun nabarmentzen ditu: «presupostu gabeko pentsamendua» eza; «adimenaren berragerpenaren filosofiak» ezarritako menpekotasuna; «berberatasunaren filosofiari» eustea; «nien» edo subjektuaren filosofia. Deleuzek ahaleginak egingo ditu eraikitzeko «Ezabatzearen filosofia», hau da, «deseraikitzearena». Honela, bazter utziko ditu filosofo klasikoek pentsamoldean oinarri-oinarrizko ziren zenbait kategoria, besteak beste, ezagutzaren hasiera-hasierako kategoria subjektua, objektua eta bi hauen arteko erlazioa, berberatasunaren kategoria, egia lortzen duen subjektibitatearena; era horien orde,

bestearen, diferentziaren eta desberdintasunaren kategoriak azalduko dira.

Deseraikitzearen eta desberdintasunaren bilatze-lan honetan aurreko pentsalari argienak, Hume, Spinoza eta Nietzsche dira; nolana ere, ezin ahaztu Marx-en, Freud-en, logikaren eta hizkuntzalaritzaren laguntza. Gainerako filosofiek, bereziki azaleko arazoak eta ez benetakoak landu eta arakatu dituzte. Batez ere, Nietzsche izango dugu aurreko tradizio honen kontrako pentsalari gartsuena eta zorrotzena. Honen eraginez, filosofiaren etorkizunak bide mugikor horretatik jarraituko du. *«Heldu da garaia non ez den posible filosofiaren edozein liburu idaztea lehen idazten zen bezala. Era berriko adierazpen filosofikoen era berriko bideen aurkikuntza estreinatu zuen Nietzschek, eta egun ere, jarraitu behar du beste arteen berrikuntzan, esate baterako, antzerkian eta zineman»².*

Izan ere, zuhaitz sendoaren tankera duen pentsamendua-
ren kontra, filosofiaren bide berrirako hartuko duen metafora *rhizome*-a da, landareen artean zain bila edo erro bila. Honen arabera, aniztasunaren logika sortuko da; elementuen arteko erlazioak desberdintasunaren erlazioak dira eta ez daude berberatasun-printzipioari lotuta; filosofiaren jarduera desira krea-tzailean datza. Berberatasunaren filosofiaren kontra, Deleuzek desberdintasunarena lantzen du; hemen ez da ezer oinarritu behar, ez eta jatorrizkoa aurkitu behar, ez baitago sorbururik edo hasierarik, ez niarena, ez historiarena, ez zentzuarena, ez adimenezko berragerpenarena. Honela «nia» ez da sekula erabateko «nia», osatu gabe aurkitzen da, inpersonala edo antepersonala den zerbait beti geldituko da niaren baitan, eta pentsalariak ezingo du erabat itzuli bere baitara gogoetak egiteko; bestalde, zentzua, ez-zentzutik abiatuko da; era berean, desberdintasuna ez da Aristoteleren kontraizana, ez eta Hegelen dialektikarena ere —bi hauek berberatasunaren baitan leudeke—; aldiz, benetako diferentzia elkarren artean osatzen dute gauzaren errepresentazioak eta gauza partikularrak (bere partikularitasunean hartuta), edota singularrak (unibertsal baten adibidetzat hartuta) eta singularrak bere singularitasunean hartuta, unibokotasunaren ontologian murgilduta.

DESIRA, EKOIZLEA ETA SORTZAILEA, EZ UKATZAILEA

Deleuzek eta Félix Guattarik, elkarrekin argitaratu zuten *L'Anti-Cædipe* liburuak harrera arrakastatsua bezain eztabaidatua izan zuen. Hemen uztartzen dira —era berezian irakurriak izan arren— Marx eta Freud, politika eta desira. Lan honetan gogotik astintzen dira estrukturalismoa —nolabaiteko zentzuari eutsi nahi baitio—, Freud eta Lacan —desira ez da kontzientziaren partehartzaile— eta marxismo klasikoa —desira ez da ideologiaren irudikapena—; psikoanalisi burgesak «aita-ama-haurra» hirukira mugatzen du desira. Deleuzek, Nietzscheren eraginez, berritzen du desiraren zentzua: desira ez da ukakorra, ekoizlea eta sortzailea baizik. Desira fluxu unibertsaltzat eta bizitzaren konplexutasunean eta azkartasunean hartu behar da; honenbestez, gizakiak makina desiradunak dira —horiek ekoizten eta sortzen dituztelako—. Desira ekoizlea eta sortzailea denez gero iraultzailea edo erreakziozkoa izan daiteke. Horregatik subjektibitatearen genealogiari eta desberdintasunaren aldeko ontologiari eduki soziala erantsi behar zaio, politikoa eta historikoa: matxinada, iraultza edo protesta mota guztietan agertzen da desira. Baina gaur egungo makina kapitalistak, «organogabeko gorputz betea», hersten du desira, gizaki neurotikoa lortuz, ez eskizoa —zeren azken honek ezarri nahi dioten errealitateari aurre egingo dio—.

FILOSOFIA SISTEMA IREKIAREN BILA

Mille Plateaux, Mila eta bat Sapalda, sistema filosofiko irekia lortzeko saioa da —honen metafora *Rhizome*-a da—. Honela adieraz daiteke sistema irekia dena: «*Kontzeptuen elkarmul-tzoa da sistema. Kontzeptuak inguramenari begira erabiltzen direnean, ez esentziari begira, orduan sistema irekia da. Bestalde, kontzeptuak ez dira denboraren haizean dabiltzan nolabaiteko orokortasunak, baizik eta pentsamendu arruntaren fluxuan diharduten singularitasunak*»³.

Filosofia ireki honetan ez dira lantzen unibertsala, egia, ontasuna, edertasuna edo modu honetako kategoriak; bai or-

dea, oinarririk gabeko aniztasun hutsa, desberdintasun hutsa (Duns Escotori jarraituz, *haecceitas*-a da darabilen kategoria). Gainera, *plateau* edo maila bakoitza leku korapilotsua da non, nola arazoek hala gertakizunek aurre egiten dioten matemari, poemari, amoreari eta politikari. Horregatik interesatzen zaizkio Deleuzeri filosofiaren objektua gauzatzeko, gertakizunen sailen arteko harremanak, zientziaren, artearen eta filosofiaren arteko harremanak. Filosofiaren objektua zehaztu, gertakizun arazotsuak mugatu eta sistema irekia taxutu ondoren, filosofiaz aritzeko hirugarren baldintza bat osatu behar da: hau da, filosofiaren egiazko arazoak zein diren argitu beharko da eta hauen irtenbide zuzenak bilatu.

Hala eta guztiz ere, *Mille Plateaux*-ek «*biltzen ditu edozein filosofia klasikok jasotzen dituen osagarriak: ontologia, fisika, logika, psikologia, moralak eta politika*»⁴. Bai baina orain sistema ezberdina izango da, ez da klasikoa izango. Ontologian izakiaren ordez lurra izango dugu honek dituen geruza guztiek: geruza psikokimikoak, geruza organikoak, geruza antropo-morfikoak; makinaren makina lurra da. Antropologiaren aldetik, gizakia eta natura ez dira elkarren kontra izango, halaber ez dira aurka izango natura eta industria, baizik eta estekaturik sinbiosian. Logikaren haria ez dabil oinarri bila, ez doa hastapenetatik ondorioetaraino; ezeztapenik ere ez du ezagutzen; bilakera logikoa baiezkorra da. Adimenezko berragerpenak eta zentzua ez daude esanahi bati begira, ekintzari baizik, ez dira zer-baiten interpretazio, esperimentazio baizik. Metodoak errotikako positibismo armereduak betetzen ditu; ez da zientzia lagundu behar baizik eta gertakariak ekoitzi. Filosofia politikoaren arazoak ez da izango jakitea zergatik dabilen oker Estatua historian zehar; Estatua beti tinko egon baita gizakiei nortasuna ezarritz eta mugatuz. Baina modu berean, Estatuaren aldamenen beditanik dugu bestea, nomada. Estatua desagertzearen ilusioa bazter utzi behar da; arazoaren gakoak aukeran datza, hau da, ala Estatuaren ordenua onartu etorkizuna mugatuz ala nomada izan, gerraren makina izan. *Mille Plateaux* liburuan (Kapitalismoa-Iraultza bikotearen ordez, *L'Anti-Cedipe*-n adierazten zen moduan), elkarren kontra azaltzen den bikotea ondorengoa da: gudatarako makina eta Estatuaren aparailuak.

Sistema filosofiko ireki hau eraikitzeke, Deleuze saiaturiko da kategoria berriak sortzen eta kontzeptuak lantzen. Izan ere, filosofo honen aburuz, kategoriak eta kontzeptuak eraikitzea eta taxutzea da filosofiaren betekizun nagusienetarikoa. Era berean, Deleuzek lehenenak egingo ditu filosofiaren egiazko problemak eta gezurrezkoak bereizten eta horiei irtenbideak aurkitzen; nahiz eta Deleuzerentzat egia ez den aurkitu edo argitu behar den zerbait, leku arazotsu baten baldintzen artean eraiki daitekeen zerbait baizik; beste hitz batzuk erabiliz, egia berrontzearen adierazpena da.

GILLES DELEUZE BIZIRIK

Gilles Deleuzeren filosofiari buruz egin diren lanetan behin eta berriz errepikatu izan da, behinola eta adiskidetasuna medio, Foucault-ek idatzi zuena: «*Agian, agian, egun batez mendea deleuzetarra izango da... Deleuze izeneko distira bat etorriko da. Berrito pentsamendu berri bat pentsatzea posible izango da. Hor dago, Deleuzeren testuetan, saltoka, dantzari, gure begien aurrean, gure artean*»⁵. Baliteke, baina gertagaitz dirudi. Datorren mendeko arrazoia kezkak nondik joango diren, nor izango den azitia jakin ez badakigu ere, identitatearen printzipioaren kontra filosofiaz aritzeak, edo «gertakizunaren» inguruan ontologia eraikitzen saiatzeak, edo adimenaren berrargipena ezabatzeak eta trukez sistema iluna eskaintzeak, ez dute ematen biderik uste izateko ildo horretatik pentsamendu berri bat edo «*inolako hutsunerik uzten ez duen filosofia, eta bide batez munduaren benetako adierazlea dena*»⁶ datorren pentsatzeko.

1. DELEUZE, G.; Foucault, M; «Un dialogo sobre el poder», *El Viejo topo*, Madrid, 6. zenbakia, 1977.eko martxo.

2. DELEUZE, G.; *Diferencia y repetición*, Madrid, Ed. Jucar Universidad, 1988, 35. or.

3. DELEUZE, G.; *Pourparlers*, Paris, Minit, 1990, 48 or.

4. EWALD, François; «La schizo-analyse», *Magazine Littéraire*, 257. zenbakia, iraila, 1988, 53 or.

5. FOUCAULT, Michel; *Theatrum philosophicum*, Barcelona, ed. Anagrama, 7 eta 47 or.

6. BELLOUR, Raymond; «Gilles Deleuze un philosophe nomade», *Magazine Littéraire*, 257. zenbakia, iraila, 1988, 14 or.